

מבוסס על סיפור אמיתי

מקבץ סרטי AI קצרים

אוצרת: רות פתיר

יוצרות ויוצרים: חיה שפר, עדן ישי, מתן שליטא, טל ניסים ולליב סיון

מחשבות על בינה מלאכותית יוצרת

במשך חודשיים בתחילת החורף האחרון נפגשנו מדי שבוע בקורס "בינה יצירתית חושבת" בהנחיית עשרים וארבעה יוצרים ויוצרות – בוגרים לצד מרצים פעילים, מעצבים, במאים, צלמים, אמנים, אדריכלים ואנשי מדיה – למהלך של לימוד וניסוי שחצה מחלקות, דיסציפלינות ושדות מקצועיים.¹ זו לא הייתה סדנה טכנית בכלי חדש אלא מרחב על-מחלקתי שביקש לשאול שאלה עמוקה יותר: מה מקומה של הפרקטיקה היצירתית בעידן הבינה המלאכותית?

המהלך התחלק לשני צירים מקבילים: ציר אחד, עיוני וביקורתי, עסק בהשלכות האתיות, הפילוסופיות והתרבותיות של הבינה המלאכותית;² הציר השני, המעשי, כלל התנסות אינטנסיבית בכלים עצמם, בליווי צוות חברת Lighttricks. אך מעל לכול ביקש הקורס לבחון את נקודת המבט הייחודית של היוצרים: מה אנחנו רואים שהטכנולוגיה לבדה אינה רואה? מהי תרומתה של חשיבה אמנותית, קולנועית ועיצובית לשדה שמובל כיום בעיקר בידי מהנדסים ויזמים?

כמי שפועלים כבר שנים במרחב פוסט-תעשייתי רווי דימויים, אנחנו מכירים היטב את הנרטיב החוזר שלפיו כל טכנולוגיה חדשה מבשרת את קץ האמן. אלא שהפעם בחרנו לא להסתפק בתגובה מתגוננת או בהתפעמות עיוורת אלא לבחון מבפנים כיצד המנועים הגנרטיביים פועלים. בספרה 'אטלס של AI' מסירה החוקרת והאקטיביסטית קייט קרופורד את המסתורין ומתארת את החומרים הממשיים שמהם המנועים הווירטואלים הללו עשויים – משאבי טבע יקרים, עבודה ללא תנאים או ללא שכר כלל (כלומר עבודה בהתנדבות של משתמשי

¹ הקורס נעשה ביוזמת חברת לייטריקס (Lighttricks) שגם סיפקה לנו את שירותי המנוע LTX Studio והנחיה מקצועית וביוזמה משותפת של טל חסדאי-ריפא והרשות למחקר וחדשנות של בצלאל אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים. סיעה לי מאוד בהנחיית הקורס ובניהולו עוזרת ההוראה חנה ורשקוב.

² חלקו איתנו מחשבות ותובנות מעוררות השראה בועז לביא, זהר אלמקייס, יהושע סימון, אורי אביב, כרמל ווייסמן ועומר בן יעקב.

האינטרנט), וכמובן כמויות בלתי נתפסות של דאטה מצטבר שמאוחסן בתוך קילומטרים של נדל"ן שרתים.³ בפרק שכותרתו "דאטה" כותבת קרופורד שאחרי ניסיונות רבים להבין כיצד עובדת השפה האנושית באמצעות משוואות לוגיות, נעשתה פריצת הדרך הגדולה במודלי שפה דווקא בזכות כמות המידע, ולא בהכרח איכותו: תביעת ענק מ-1969 נגד חברת הטכנולוגיה IBM והצטברות של אלפי התכתבויות ועדויות הן שאפשרו למתכנתים "לגרום" למודל השפה "לדבר".⁴ הפיצוח דאז היה אומנם משמעותי, אבל רק בתחילת שנות האלפיים ובזכות הופעתו של האינטרנט הצליחו מאגרי המידע לגדול לממדים שיכולים לייצר פלט שבאמת "עובד". אבל משום שאלגוריתמים "מוצלחים" (כלומר שמרצים את המשתמשים שלהם) נבנים על בסיס כוח עבודה אינטרנטי זול, ובהיעדר בקרת איכות, ברוב המקרים האלגוריתמים הללו, המתבססים על סטטיסטיקה, מפיקים תוצרים שיש בהם הטיות פופוליסטיות, גזעניות ושוביניסטיות. קרופורד מסבירה שבחסות המנועים החדשים של הבינה המלאכותית, ה"מציאות" נהפכת לנתונים, הנתונים נהפכים לדימויים, והדימויים – למכונה לייצור דימויים.

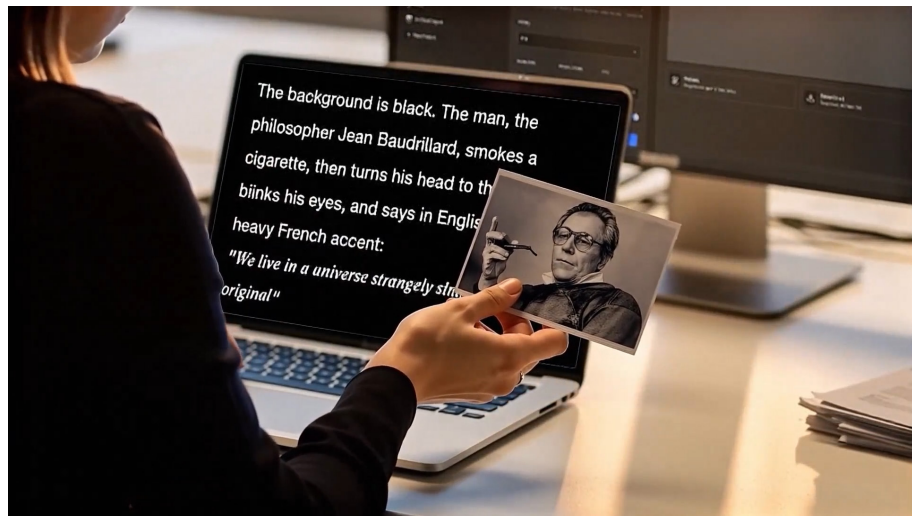
מתוך ההבנה של החומר שהמילים והדימויים הגנרטיביים עשויים ממנו ומתוך התחשבות בעובדה שכאשר מודלי שפה "מצליחים" לחקות בני אדם, הם מבוססים על טקסטים, דימויים וקולות שיצרו בני אדם, עולה השאלה: האם אין לראות בכל תוצר גנרטיבי יצירה ש"מבוססת על סיפור אמיתי" – לא במובן אנקדוטלי, אלא כהדהוד סטטיסטי של מאגרי תרבות שלמים? המחשבה הזו הייתה הקטליזטור לפעולה, ועליה הזמנתי את המשתתפים בקורס להגיב – לא כהתנגדות לטכנולוגיה אלא כחקירה ביקורתית ויצירתית שלה. ההזמנה לפעולה הפיקה תוצרים מרתקים, במניפה מגוונת מאוד של כיוונים. במקבץ הסרטים הקצרים שלפניכם מופיע מבחר מתוצרי הקורס, שיש בו הצעות אסתטיות, אפיסטמולוגיות, אונטולוגיות, פוליטיות ופדגוגיות שונות.

הכותרת "מבוסס על סיפור אמיתי" שלחה את המעצבת והאמנית חיה שפר אל הבסיס של מנועי הבינה: השפה. שפר מעירה לחיים אוטאר של הפילוסוף הצרפתי ז'אן בודריאר ובוחנת איתו אם הדימויים מחקים את המציאות או מחליפים אותה. המעצבת עדן ישי יצרה פרסומת גרוטסקית לאייפון חדש שמראה איך המודל הסטטיסטי ודאי רואה אותנו. גם המעצב מתן שליטא בחר בגישה אירונית, והוא מציג סרט תדמית קאמפי שבו אלטר-אגו דיגיטלי שלו עצמו שוקד על יצירת הפאלוס המושלם. שלושת הסרטים הראשונים במקבץ עוסקים אפוא בדימויים, בתרבות רשת ובמסמני השפה, ואילו שני הקולנוענים שבחבורה מתמקדים בזווית הקולנועית ובביקורת הצילום ומציעים לנו לחשוב מה תעשה הבינה המלאכותית לקשר בין הנצחה לזיכרון: טל ניסים בורא זיכרון היסטורי פיקטיבי שמבוסס על אנדרטאות ועל תעשיית התיירות, ואילו לליב סיון מציגה סרט דוקו-אנימציה בהשראת סיפור שהיא שולפת מן הזיכרון החי שלה עצמה.

³ Kate Crawford, *Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence* (Yale University Press, 2021)

⁴ שם, 100-105.

ל'אוריז'ינל / חיה שפר

הפילוסוף והסוציולוג הצרפתי ז'אן בודריאר כתב כבר בשנות השמונים של המאה העשרים על "סימולקרות וסימולציה" וגרס שהעידן הנוכחי מרובד כל כך בגלל המדיה שאנו צורכים, עד שכבר איננו מסוגלים לזהות מקור כלשהו.⁵ חיה שפר, אמנית, מעצבת וחוקרת, גלגלה את המחשבה הזאת אל הדימוי הגנרטיבי כדימוי שנוצר במהלך סטטיסטי מאיך-ספור דימויים אחרים, ללא שום מקור נראה לעין. סרטה של שפר מציג מציאות בתוך מציאות בתוך מציאות – שכולה בדיה. תיאטרון האבסורד שהיא יוצרת הוא למעשה ההיפר-ממשות של מחוללי התמונה, הטקסט והקול, והוא זורק את בודריאר – כלומר סימולקרות של בודריאר – לתוך מלועות האלגוריתם שאולי הוא אחד ממבשריו.

חשוב להודות שבניגוד לפנטזיה על הבינה המלאכותית כעל מפלצת שעתידה להחליף את בני האדם ולייתר את האנושות, שעליה מספרים – בחרדה או בציפייה – הוגים כגון ריי קורצווייל, ג'פרי הינטון ויובל נח הררי ויזמים כגון סם אלטמן מנכ"ל OpenAI ודריו אמודי מנכ"ל Anthropic,⁶ הממשקים שאנחנו עובדים איתם היום עוד נמצאים בחיתוליהם ומספקים תוצאות מאכזבות, מלאות גליצי'ים, כפי שאפשר לראות בסרטה של שפר – שלא מעלימה אותם אלא דווקא מנכיחה אותם ומשחקת בהם.

⁵ ראו ז'אן בודריאר, "קדימות הסימולקרות", בתוך **סימולקרות וסימולציה**, תרגום: אריאלה אזולאי (הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2007), 46-7.

⁶ ראו לדוגמה: Ray Kurzweil, *The Singularity Is Nearer: When We Merge with AI* (Viking, 2024); The Royal Institution, "Will AI Outsmart Human Intelligence? - With 'Godfather of AI' Geoffrey Hinton", 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=IkdziSLYzHw>; Big Think, "Yuval Noah Harari: Why Advanced Societies Fall for Mass Delusion", 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=I411fr-t3ZE>; Dwarkesh Patel, "Dario Amodei - 'We Are Near the End of the Exponential'", 2026, <https://www.youtube.com/watch?v=n1E9IZfvGMA>.

האייפון החדש / עדן ישי

סרטה של עדן ישי, מעצבת ובוגרת המחלקה לתקשורת חזותית בבצלאל, הוא פרסומת לאייפון 16 בואכה חלום בלהות. רצף של שוטים קצרים היסטריים, עשויים בגרוטסקיות, מדיף ריח של מציאות רוויה. קצב העריכה ומהירות הדימויים העטים על הצופה משעתקים את חוויית הגלילה הממושכת ברשתות – גלילה שככל שנכנעים אליה כך היא גורמת לתחושת חרדה, לחץ וחוסר אונים. הדמויות שישי בוראת בסרט נראות כמו ייצוג גרוטסקי של מפלצת ה-AI Slop. ה"סלופ" הוא מונח חדש יחסית שמתאר סוגה של תוכן אינטרנטי שמיוצר בפס ייצור ומציף את האינטרנט, בעיקר את הרשתות החברתיות, ומטרתו העילאית היא צבירה של צפיות. זהו תוכן מלאכותי שנוצר מתוכן "ממוחזר", והוא שטחי וחסר כוונה במכוון. בזכות הבחירה של ישי בפורמט של "פרסומת לטכנולוגיה חדשה", ובהצלבה עם האיכות המעט נוסטלגית של החומרים הנראים לפרקים כאילו צולמו במצלמת פילם 35 מ"מ, הסרטון הזכיר לי תחושה מוזרה ומוכרת: ללכת באולם מראות בפארק שעשועים, להסתכל בבבואה המעוותת של הגוף ולהבין שכך אנחנו נראים באמת.

עבודותיהן של שפר וישי הזכירו לי את המושג "Enshitification" שטבע לאחרונה חוקר האינטרנט קורי דוקטורוב (Doctorow). התיאוריה של דוקטורוב מתארת את שלוש השלבים המוכרים שבהן פלטפורמות אינטרנטיות נהפכות בהדרגה לגרועות יותר ויותר משום שהן בנויות על מודלים שתמיד מתעדפים רווח על פני השירות לצרכן. זה קרה ב-2018 כשמודלים של שפה נכנסו לחיינו והרחיבו מאוד את הדמיון שלנו על אופני השימוש במחשב. היזמים הראשונים של הטכנולוגיה, כגון סם אלטמן מ-OpenAI ואחרים, הצהירו קודם כול שבניגוד לפייסבוק ולגוגל, הם מבטיחים לעבוד לפי מודל כלכלי של מנויים, וזאת כי טובת הצרכן היא בראש מעייניהם. שמונה שנים חלפו, והינה בפברואר 2026 הודיע אלטמן שהחברה שבבעלותו פותחת את השירות לעסקים לרכישת מודעות. האם פירושו של דבר הוא שהבוטים שאנחנו מדברים איתם עכשיו הם כפסע מלהיות לעוד פלטפורמה מיושנת כמו פייסבוק, שהמונים נטשו אותה כי הפכה ללוחות מודעות?

עוד מוקדם לומר אם הטכנולוגיה תמשיך להשתפר או דווקא תיהפך לבועה, ועם זאת אפשר כבר לומר שבמירוץ הזה – גם הפעם – האמנים הם הראשונים שהטכנולוגיה מאיימת עליהם. אולי זה נובע מן המעמד השברירי של מעשה האמנות בעולם טכנולוגי, אולי זה בגלל המרחק מן

המלאכה שהולך וגדל כבר שנים, אבל ברור שמעשה האמנות היה משחר הימים – עוד מצויירי המערות – אבן בוחן מרכזית לאינטליגנצייה, לרבות זו של המכונה.

Design בעין / מתן שליטא

מתן שליטא, מעצב גרפי ומעצב תפאורה שאמון בין היתר על עיצוב פסטיבל הקולנוע ירושלים ועל מיתוג קולנוע לב וסינמטק ירושלים, יצר בהשראת הקורס סרט תדמית פיקטיבי לאלטר-אגו האינטרנטי שלו בעזרת בינה מלאכותית. הסרטון מתייחס בכנות ועם הרבה הומור עצמי למבוכה שעולה מדי פעם בנבכי הנפש של האמן בגלל הקלות הבלתי נסבלת שבה אפשר לייצר היום דימויים רק בעזרת המחשב. הסרט הוא גם סאטירה על סרטי ביקור סטודיו אצל אמנים מצליחים שנראים כשהם משחקים ברצינות תהומית באמנות קונספטואלית, והצפייה בהם מעוררת תהייה על מכונת התרבות המייצרת פס ייצור של אמנים מלאי חשיבות עצמית.

באחד ממפגשי הקורס התבקשו המשתתפים להביא לכיתה דימוי שמתמודד עם שאלת היחסים בין "פרומט" ל"תמונה". שליטא הביא תמונה של פסל מינימליסטי שמזכיר את איבר המין הגברי, ואלו התלווה הטקסט הזה: "שני כדורים בתחתית, אובייקט אנכי גבוה במרכז, תאורת סטודיו מינימלית, רקע נקי". מכאן נולד סרט שלא רק מעיר באירוניה על היחסים שבין טקסט יבשושי לתמונה סמלית של אובייקט פאלי אלא גם יוצר מחווה לטרנד אינטרנטי חזק במיוחד, והוא סרטי הדיפ-פייק "מאחורי הקלעים" – תת-ז'אנר שבו יוצרים אונליין משתמשים באיכויות הקיימות של הבינה המלאכותית המסוגלות בלי קושי רב להוסיף אלמנטים על דימויים קיימים ולייצר תמונות כוזבות של "מאחורי הקלעים" לסרטים שוברי קופות.⁷

בשנים האחרונות שליטא מטפח במסגרת תרבות הרשת אלטר-אגו אינטרנטי שפועל לזמן קצוב רק ב"סטורי". הפרסונה היא לוקחת סרטונים ויראליים שמסתובבים ברשת ומדביקה עליהם את הפנים של שליטא עצמו. הפעם, ובזכות היעדר הציניות המקורית של מחוללי הווידאו הגנרטיביים, יצר שליטא סרט תדמית פטישיסטי בסלואו מושן, ובו הוא מוקף בצבא של אסיסטנטים שמייצרים את בבואתו בטכניקות שונות, וכל זה למען ההפשטה של הפאלוס. בסרט

⁷ ראו לדוגמה פייק "מאחורי הקלעים" של הסרט [אוטאר](#), פייק "מאחורי הקלעים" של הסרט [טיטאניק](#), פייק "מאחורי הקלעים" של סרטוני האנימציה [טום וג'רי](#).

הזה כולם אשמים בחטא היוהרה: האמנים, המעצבים וכל מי שעדיין חושבים שיש בכלל אינטליגנציה אנושית ושהיא מתעלה באופן כלשהו על המלאכותית.

המדריך למאורת הזאב / טל ניסים

בספרה **להתבונן בסבלם של אחרים** טוענת סוזן סונטאג שהשעתוק הטכני וחרושת המדיה מעצבים את האופן שבו בני אדם תופסים את הזוועות ומייצרים דווקא אסתטיזציה של הסבל.⁸ סונטאג שואלת אם צילומים של אלימות מגבירים בנו את תחושת האמפתיה או דווקא מפעילים אצלנו את העונג שבמציצנות. דומה שזאת השאלה ששואל טל ניסים בסרט הקצר שלו. ניסים, שהוא אמן, צלם ומרצה במחלקה לאמנות רבת-תחומית בשנקר, מתבסס על צילומים שצילם בביקור באתר מאורת הזאב בפולין, מתחם של הוורמאכט ששימש כמפקדה של אדולף היטלר בין השנים 1940-1945. מאז 1959 האתר פתוח למבקרים, ומאז 1992 מוצבת בו אנדרטה לזכר ניסיון ההתנקשות בחייו של היטלר בידי קצין גרמני שאירע שם ב-20 ביולי 1944.

בעזרת התוכנה הגנרטיבית ניסים מקצין את חוויית התיירות באתר בכך שהוא מייצר דימויי פופ היפר-ריאליסטיים של המאורה כאתר של תיירות סגווי ומסיבת אוזניות. הדימויים הנלעגים של בובת היטלר המוקפת תיירים צוהלים מעוררים מן הסתם תחושה אמיתית יותר מן התחושה שחש המבקר בעת ביקור באתר בימים אלה – וכך גם ניסים מנצל את כוחו של האלגוריתם לחולל דימויים חסרי מקור שיתעלו על הייצוגים החיבוריים שבעולם ה"אמיתי". ניסים משתמש במוזיקה הגנרטיבית ובמתח בין מונוכרומטיות קודרת לצבעוניות עולצת כדי להדגיש את תחושת האבסורד שבהפיכת אתר מלחמה לאתר תיירות ובה בעת להעביר ביקורת על עצם המדיום התיעודי עצמו, שהופך חוויה במציאות לעונג מציצני.

⁸ סוזן זונטאג, **להתבונן בסבלם של אחרים**, תרגום: מתי בן יעקב (מודן, 2005).

אני לא יודעת למה בכיתי פתאום / לליב סיון

להבדיל מרוב הסרטים באסופה אשר מדגישים את המלאכותי שבתוצרים פרי בינה מלאכותית, הסרט היחיד המבוסס באמת על סיפור אמיתי הוא של הקולנוענית והיוצרת הרבת-חומית לליב סיון.⁹ כמי שמגיעה מהכשרה קולנועית, לא זרות לה מן הסתם אפשרויות ההנפשה של סיפור וגם השאלות על הקשר בין קולנוע תיעודי ובין אמת וזיכרון.

סרטה של סיון מבוסס על זיכרון ילדות שעלה לה במפתיע: בעת צפייה משותפת עם בנה בסרט אנימה אלים במיוחד נזכרה פתאום בחבר ילדות שאיננו עוד. סיון מבקשת בכנות מן המחולל להנפיש בעזרת יכולותיו המיוחדות סרט אנימציה שילווה את הסיפור כמו שהיא זוכרת אותו. זהו שיתוף פעולה מתמסר עם מחולל וידאו גנרטיבי שמאפשר לה לשחזר את האירוע המצער מן העבר ואולי אפילו לגעת דרך הדיאלוג הזה שוב באותו כאב.

הסרט של סיון מזכיר שאפשר לחשוב על היצירה הקולנועית בעזרת הכלים החדשים גם כהזדמנות ליצורים וליצרות ליצור מהר ומהבטן, לא עם תקציבי עתק ואחרי שנים של הגשות לקרנות קולנוע אלא פשוט עם סיפור חזק ובעזרת כלי הבינה המלאכותית.

אסכם בעניין שהעסיק אותנו לאורך הקורס כולו. בסיפור "פרנקנשטיין" של מרי שלי מ-1818 מתוארת מפלצת שהתעוררה לחיים בזכות החשמל בניסוי של המדען המשוגע פרנקנשטיין – שנוטש אותה מייד, אפילו בלי לתת לה שם. הנטישה היא שמובילה את המפלצת לבגוד ביוצריה, ולא הטכנולוגיה שבראה אותה. אולי כדאי לא לנטוש את הטכנולוגיה אלא ללוות אותה בכניסתה לתוך עולמנו. יש לזכור כי גם האנושות, על בינתה הלא מלאכותית כביכול, רדופה בידי היסטוריה ארוכה של אלגוריתמים פגומים.

רות פתיר היא אמנית וידאו ומדיה חדשה ומרצה במחלקה
לאמנויות המסך, בצלאל אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים.

⁹ הסיפור הופיע בספר השירה של סיון מכניקת השבר, ספר הביכורים שלה שראה אור ב-2025 בהוצאת נוודים.